HEUNI
The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations

EAPL
EUROPEAN ASSOCIATION OF PSYCHOLOGY AND LAW

Denna text är baserad på rapporten: Research-Based Recommendations by the European Association of Psychology and Law, publisert i Psychology, Crime & Law, 2024. https://doi.org/10.1080/1068316X.2024.2324098

Barnförhör i rättsliga sammanhang: Rekommendationer från the European Association of Psychology and Law (EAPL)

The European Association of Psychology and Law är en internationell vetenskaplig organisation för forskare och yrkesverksamma inom rättspsykologi och juridik. EAPL strävar efter att bedriva forskning som bidrar till att förbättra och utveckla rättsprocesserna i Europa och internationellt. https://eapl.eu/

Europeiska institutet för kriminalpolitik, verksamt i anslutning till Förenta nationerna (HEUNI) är det europeiska regionala institutet inom FN:s program för kriminalpolitik och brottsförebyggande arbete. HEUNI är ett oberoende forskningsinstitut som strävar efter att sammanfatta vetenskaplig forskning inom frågor som är relevanta för kriminalpolitik och göra kunskapen mer tillgänglig för yrkesverksamma och beslutsfattare. https://heuni.fi

INTRODUKTION

När barn utsätts för brott, våld och övergrepp, utgör deras berättelser om händelserna ofta den huvudsakliga bevisningen i brottsutredningen. Idag finns en betydande variation, både inom och utanför Europa, i hur barn hörs i rättsliga sammanhang. Inom den vetenskapliga forskningen om barnförhör finns tydligt etablerade gyllene standarder – bästa praxis – för hur barnförhör bör genomföras på ett ändamålsenligt, tillförlitligt och barnvänligt sätt. Rekommendationerna riktar sig främst till de som arbetar med att planera, genomföra och utvärdera barnförhör, till exempel åklagare och barnförhörsledare. Rekommendationerna som här följer har utarbetats av en stor grupp forskare kopplade till EAPL, och sedan omarbetats för svenska förhållanden. Rekommendationerna har översatts vid HEUNI och bearbetats för svenska förhållanden av forskarna Sara Landström, Mikaela Magnusson och Emelie Ernberg (Göteborgs universitet), Malin Joleby (Karolinska Institutet) samt Julia Korkman (Åbo Akademi, HEUNI).

Rekommendationerna speglar kärnan i Barnahus standard nr 6 gällande förhör och ger ytterligare vägledning för hur dessa kan säkerställas i praktiken. De är också i linje med de så kallade Mendez-principerna, principer för effektiva förhör i utredningar och informationsinsamling.

De grundläggande principerna för förhör av barn bör tillämpas i alla situationer där barn hörs i rättsliga eller andra utredande processer, även om de kan behöva anpassas för användning i andra typer av ärenden, såsom fall där barn är misstänkta, i samband med socialtjänstens utredningar gällande barn och ungdomar, eller utredningar av andra typer av brottsutredningar, såsom till exempel människohandel.

Rekommendationer

1. Förståelse för barn som brottsoffer och vittnen

Den som arbetar med att planera, genomföra och bedöma barnförhör behöver en djup förståelse för barns minne, språkliga förmågor och enskilda barns eventuella stödbehov. De bör även ha kunskap om sociala mekanismer som påverkar barn i samtal med vuxna, barns känslighet för vuxnas påverkan samt faktorer som påverkar deras vilja och förmåga att dela med sig av sina upplevelser. De behöver även ha kunskap om den relevanta juridiska kontext där förhöret äger rum. Förhörsledaren behöver dessutom förstå vikten av att skapa en förtroendefull relation med de barn som ska förhöras upprätthålla denna relation under förhörets gång.

2. Evidensbaserade barnförhörsmetoder

Barn som förhörs om misstänkt utsatthet för övergrepp ska förhöras med en evidensbaserad barnförhörsmetod, såsom det väletablerade NICHD-protokollet som används av svensk polis eller någon annan metod som är baserad på vetenskaplig forskning och som bygger på att samla in information från barn med hjälp av öppna frågor. Öppna frågor är gynnsamma för barns minnesåtergivning och underlättar utredningar av händelser på ett icke-ledande sätt, vilket i sin tur ökar möjligheten för barn att lämna detaljerade och tillförlitliga berättelser. Utredande förhör med barn fungerar bäst när de är semi-strukturerade och bör därför delas upp i flera faser som hjälper barn att berätta om vad de har upplevt.

Även om barnförhörsmetoder så som NICHD-protokollet utvecklats för förhör med barn som misstänks ha utsatts för brott, kan de med viss anpassning även användas i andra utredningar som rör barn, såsom vid förhör av barn som misstänks ha begått brott.

3. Förhörets faser

Barnförhören bör delas upp i olika faser där förhörsledaren etablerar en god relation med barnet, introducerar förhörssituationen, går igenom förhörets grundregler, låter barnet träna på att berätta och därefter utforskar ämnet som ska utredas. I förhörets avslutande fas ska förhörsledaren försöka se till att barnet känner sig okej efter förhöret och i den mån det är möjligt förklarar förhörsledaren vad som kommer att hända härnäst. Hela förhöret ska genomföras på ett barncentrerat sätt, vilket innebär att förhörsledaren aktivt arbetar för att bygga upp och upprätthålla en förtroendefull relation med barnet samt stöttar barnet på ett icke-ledande sätt. Förhörsledaren behöver anpassa förhörets längd och eventuella pauser efter barnets behov.

I den **första fasen** ska förhörsledaren knyta kontakt med barnet och få barnet att känna sig trygg i rummet och med förhörsledaren. Ett sätt att knyta kontakt kan vara att be barnet ”berätta om saker du gillar att göra” eller be barnet beskriva en nyligen upplevd neutral eller trevlig händelse. Förhörsledaren ställer öppna frågor, tillämpar aktivt lyssnande och stöttar barnet i berättandet. I den inledande fasen förklarar också förhörsledaren förhörets grundregler för barnet. Dessa grundregler informerar barnet om vad hen kan förvänta sig av förhöret samt vad förhörsledaren förväntar sig av barnet. Barnet får till exempel veta att hen ska säga till om det är något hen inte förstår, och att hen kan svara “jag vet inte” eller “jag minns inte” om det är något hen inte minns eller vet.

I den **andra fasen** får barnet träna på att berätta om en händelse de själva har upplevt. Förhörsledaren kan till exempel be barnet berätta vad som hände igår. Det är dock viktigt att den händelse barnet väljer att berätta om inte har något att göra med den händelse som föranlett förhöret. Syftet med berättarträningen är att barnet ska bli vänja sig vid att berätta om en personlig händelse och att svara på öppna frågor. Förhörsledaren får i denna fas träna på att ställa öppna frågor och vänja sig vid barnets typiska svarsmönster.

Den **tredje fasen** syftar till att prata med barnet om den händelse som föranlett förhöret. Detta ska ske på ett icke-ledande sätt. Till exempel kan förhörsledaren säga till barnet att *“nu vill jag vill prata om varför du är här idag”*. Om barnet berättar om brottsmisstanken, är rekommendationen att i så stor utsträckning som möjligt följa upp berättelsen med öppna frågor. Till exempel: *”Du sa att mamma blev ledsen, berätta om det”*. Först när barnet inte tycks ha något mer att berätta kan förhörsledaren ställa mer fokuserade eller slutna frågor, till exempel *”hände det hemma eller någon annanstans?”*. Efter den typen av frågor bör förhörsledaren dock återgå till öppna frågor igen, till exempel *“du sa att det hände hemma. Berätta mer om det”*. Dessutom är det viktigt att fråga om den påstådda händelsen inträffade en eller flera gånger samt att ställa frågor om huruvida barnet berättat om händelsen för någon och hur det samtalet i sådana fall gick till. Förhörsledaren bör förbereda olika icke-ledande sätt att inleda samtalet med barnet om brottsmisstanken eftersom det inte är säkert att barnet berättar spontant som svar på *“berätta varför du är här idag”*.

Den **sista fasen** handlar om att avsluta förhöret på ett tillfredsställande sett. Barnet ska ges möjlighet att göra tillägg och ändringar av det som sagts, och få information om att hen kan höra av sig till förhörsledaren vid ett senare tillfälle om det finns något de vill lägga till, ändra eller fråga om. Förhörsledaren bör i denna fas även försöka förklara vad som kommer hända härnäst och sträva efter att avsluta förhöret på ett positivt sätt. Detta kan i vissa fall göras genom att återgå till att prata om de saker barnet tidigare nämnt att hen gillar att göra.

Faser i utredande förhör



Även om protokoll som utvecklats för utredningar av barnmisshandel kan behöva anpassas för att användas i andra typer av fall, gäller de grundläggande principerna för att höra barn i alla situationer där barn hörs i rättsliga eller andra typer av utredande processer. Detta inkluderar fall där barn är misstänkta för brott, i samband med utredningar genomförda av socialmyndigheterna eller andra brottsutredningar, som till exempel människohandel.

4.Förhörsledarens inställning och hypotesprövning Avhørerens tankegang og hypotesetesting

Rekommendationen är att förhörsledare ska tillämpa hypotesprövning vid planering, genomförande och bedömning av förhöret för att minska risken för felbedömningar. Detta innebär att förhörsledaren bör beakta möjliga alternativa förklaringar till den aktuella brottsmisstanken och även försöka utforska dessa under förhöret. Till exempel kan misstankar om misshandel uppstå i fall där barn inte har utsatts för misshandel, exempelvis när någon missuppfattat barnen. Å andra sidan kan barn förneka att de utsatts för misshandel trots att de faktiskt blivit utsatta, exempelvis för att skydda förövaren eller på grund av skuld- eller skamkänslor. Användandet av öppna frågor kan minska risken för att förhören enbart fokuserar på en specifik hypotes, till exempel att barnet har blivit slaget av en förälder.

Exempel på alternativa hypoteser vid en misstanke om fysisk misshandel i samband med en vårdnadstvist

- barnet har utsatts för fysisk misshandel och berättar sanningsenligt om detta,
- barnet har blivit utsatt för misshandel, men inte på det sätt som den nuvarande misstanken anger,
- barnet har inte utsatts för fysisk misshandel, utan misstanken har uppstått på grund av att barnet fabricerat en historia om misshandel,
- barnet har inte utsatts för fysisk misshandel, utan misstanken har uppstått på grund av ett missförstånd av barnets berättelse, beteende eller skador,
- barnet har inte utsatts för fysisk misshandel, utan anklagelsen har uppstått på grund av att en förälder instruerat barnet att felaktigt berätta om misshandeln på grund av en vårdnadstvist ,
- barnet har inte utsatts för fysisk misshandel, utan anklagelsen har uppstått på grund av ledande frågor från en förälder (eller en annan person) som varit genuint orolig för att barnet hade utsatts för fysisk misshandel
- en oförutsedd förklaring.

För de fullständiga rekommendationerna samt referenser, se artikeln.

5. Inspelning av förhör
Barnförhöret ska spelas in med ljud- och videoupptagning. Inspelningen möjliggör en tydlig dokumentation av vilka frågor som ställts (och vilka som inte ställts), vilket är viktigt både för att bedöma förhörskvaliteten och för efterföljande bedömningar av barnets berättelse.

6. Antal personer närvarande vid förhöret
För att skapa en så trygg miljö för barnet som möjligt bör så få personer som möjligt närvara vid förhöret.

7.Kulturella aspekter och användning av språktolk under förhör
I de fall där språktolk behövs bör förhörsledaren och tolken gemensamt förbereda sig inför förhöret för att säkerställa att de tar hänsyn till de kulturella aspekter som är relevanta i det aktuella fallet. Tolkar bör vara auktoriserade och, om möjligt, ha specialutbildning inom juridik och/eller barnförhör.

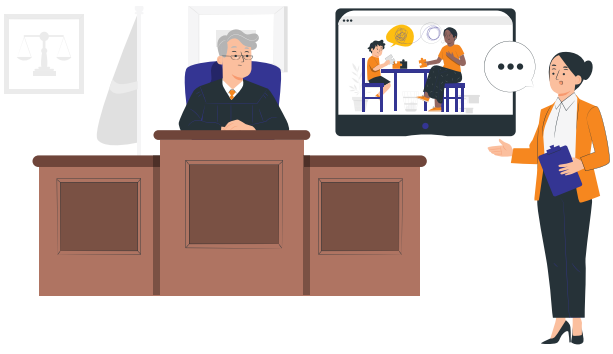
8. Dockor, kroppsdiagram och teckningar under förhöret
Användandet av dockor eller andra hjälpmedel, så som kroppsdiagram eller känslokort rekommenderas inte vid förhör med barn. Barns lek med dockor eller teckningar bör inte tolkas som bevis på att de utsatts övergrepp. Däremot om ett barn inte kan namnge en kroppsdel och/eller använder ett ovanligt ord för en kroppsdel (t.ex. ”Han rörde mig på min bobo”), kan ett särskilt framtaget kroppsdiagram ibland användas för att hjälpa barnet att visa och namnge kroppsdelen.

9. Barnförhör online
Onlineförhör visar lovande resultat när det gäller barnvittnen, men ytterligare forskning behövs innan slutliga rekommendationer kan göras. Den nuvarande rekommendationen är att genomföra förhören fysiskt, såvida inte expertisen saknas på plats (t.ex. på grund av att platsen är avlägsen eller akuta omständigheter som kräver omedelbara åtgärder).

10. Utbildning av förhörsledare
Förhörsledare bör få specialiserad återkommande utbildning med praktiska övningar. De bör även få kontinuerlig bedömning och omfattande återkoppling på sina barnförhör med fokus på kommunikationsmönster och frågetyper. Utbildning som fördelas över tid har visat sig vara mer fördelaktigt än utbildning som sker vid enstaka tillfällen. Utbildningen är mest effektiv då den inkluderar praktiska övningar och omfattande återkoppling. Återkopplingen bör vara kontinuerlig, detaljerad, med fokus på förhörsledarens kommunikationsmönster och formulering av frågorna. Kvalitetskontrollen bör inkludera analyser av inspelade/observerade förhör för att säkerställa kvaliteten och kvantiteten av den information som erhållits, med syftet att säkerställa att barnets utsagavittnesmål är tillförlitligkorrekt och att förhöret är användbart.







Ett väl förberett, videoinspelat barnförhör ökar rättssäkerhet, tillförlitlighet och möjliggör skapandet av en barnvänlig förhörsmiljö.

De är också värdefulla för utvärdering av förhören i efterhand samt för utbildning av förhörsledare.